

РОЗВИТОК ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ СТАРШОКЛАСНИКІВ У СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

/ Поч. шк. – 2006. – №4. – С. 10 – 13.

3. Синиця І.О. Психологія усного мовлення учнів 4 – 8 класів. – К., 1974.

4. Ужченко В.Д. Вивчення фразеології в

середній школі. – К., 1990.

5. Фразеологічний словник української мови/ Уклад. В.М. Білоноженко та ін.: У 2 т. – К., 1999.

Ірина Буднік, заступник директора з навчально-виховної роботи загальноосвітнього навчального закладу №288

м. Київ

пошукач кафедри соціальної педагогіки

Національного педагогічного університету

імені М.П. Драгоманова

м. Київ

РОЗВИТОК ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ СТАРШОКЛАСНИКІВ У СОЦІАЛЬНО- ПЕДАГОГІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

У статті пропонується теоретичний аналіз загальних підходів до проблеми розвитку творчого потенціалу особистості, зокрема у ранньому юнацькому віці. Визначається соціально-педагогічна діяльність як важливий елемент соціального середовища, що сприяє формуванню творчого потенціалу школярів. Розглядаються підходи до соціально-педагогічної діяльності зі старшокласниками із залученням батьків.

Постановка проблеми і аналіз останніх досліджень. Проблемі формування творчої особистості приділялася значна увага з давніх часів. Багато видатних філософів, педагогів, психологів досліджували шляхи формування, розвитку та вдосконалення творчої, небайдужої, талановитої людини. Актуальність проблеми полягає в тому, що вона і на сьогоднішній день залишається науковим феноменом.

Рушійною силою і джерелом розвитку особистості є її творчий потенціал. Динаміка і розвиток творчої активності – це діалектичний процес переходу потенційного та інтелектуального в актуальне функціонування творчої активності, своєрідного плану продуктивної діяльності, її програми на основі ретроспекції та моделювання перспектив.

Серед видатних філософів, педагогів, психологів, які досліджували та вивчали проблему розвитку творчої особистості важливе місце посідають Ш.А. Амонашвілі, Ю.П. Азаров, Р.С. Немов, В.О. Сухомлинський, К.Д. Ушинський, Г.І. Щукіна та інші.

Мета дослідження полягає у розкритті сутності творчого потенціалу особистості, зокрема старшокласників, у соціально-педагогічній діяльності загальноосвітніх навчальних закладів.

Виклад основного матеріалу. Творчий

потенціал як динамічна структура особистості включає комплекс творчих задатків, які проявляються і розвиваються у творчій діяльності, а також комплекс психічних новоутворень особистості протягом її вікового дозрівання. Він базується на уявленні і фантазії, асоціативних зв'язках, багатстві інтуїтивних процесів, емоційній різноманітності й емпатійних почуттях, які здійснюються у процесі творчої діяльності. На думку С. Степанова, творчий потенціал – це психоенергетична напруга, що виникає між устремліннями, можливостями та реальним життям людини [1]. Він реалізується у рефлексивно-творчому зусиллі, тобто в зусиллі, спрямованому на досягнення раніше недосяжного, на реалізацію того, що до даного моменту не було реалізоване, на устремління за межі самого себе. За допомогою творчого зусилля людина може здобути у своєму житті те, що їй не було дано від природи або в процесі виховання та освіти. Воно і визначає унікальність і життєву стратегію особистості [2, 53].

Творчий потенціал, як і творча активність, мають тенденцію до самовираження і здобуття досягнень відповідно до їх можливостей. Мотивація ж творчої особистості виявляється у тенденції до пошуку й ризику, заснованих на бажанні досягнути і перевірити свої творчі можливості. Виходячи з головних постулатів

РОЗВИТОК ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ СТАРШОКЛАСНИКІВ У СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

гуманістичної психології, психології особистості школи С. Рубінштейна про безмежність можливостей розвитку творчого потенціалу, необхідно розуміти, що сама особистість тільки власним вибором може реалізувати або ж ні свою творчу унікальність (нарощувати чи зупиняти розвиток творчого потенціалу).

Для розуміння самої постановки питання про творчий потенціал особистості сучасні дослідники проблеми творчості виокремлюють низку факторів: задатки (як вроджена якість), соціальне середовище(зовнішні умови впливу) і особистісна активність (життєва позиція особистості). Саме останній фактор вивчає особистість як унікальну цілісну систему, яка виступає “відкритою можливістю” самоактуалізації, володіє потенціалом безперервного саморозвитку та самореалізації.

В контексті розв’язання завдань нашого дослідження цікавим виявився підхід Є. Варламова та С. Степанова, які пропонують таку умовну формулу:

$ДТП = КТП - ВТП = 3 - М$, де ДТП – динаміка розвитку творчого потенціалу, КТП – кінцевий творчий потенціал, ВТП – вихідний творчий потенціал, 3 – величина зусиль людини, М – рівень актуальних можливостей людини.

Таким чином, умовна величина творчого потенціалу позитивна, якщо зусилля людини перевищують її можливості, тобто є рефлексивно-творчими, і негативна, якщо ці зусилля людини менші від її можливостей [3, 127].

Серед методів дослідження творчого потенціалу особистості, її соціально-психологічної оцінки привертають увагу методи складання портретів особистостей. За їх допомогою оцінюють вираження (розвиток) творчих якостей особистості. Вихідними мають бути параметри, що відображають особистість у цілісності, а саме три основні блоки, які характеризують зміст її основних сторін: спрямованість особистості (система стосунків з навколишньою дійсністю, що виражається через мотиви поведінки, потреби, почуття, інтереси особистості); можливості особистості (психологічні передумови успішності її діяльності, виразником яких виступають здібності); психологічні особливості поведінки (стиль), що визначають темперамент і характер [4, 20].

У процесі продуктивної діяльності творчий потенціал реалізується і нагромаджується у творчій активності особистості. Відповідно, творчий потенціал і творча активність особистості виступають у цьому феноменологічному ряді в парі, доповнюючи одне

одного. Творча активність визначається мірою залучення особистості до перетворювально-творчої діяльності на основі творчого потенціалу. Вона є умовою виявлення і розвитку творчого потенціалу особи та механізмом реалізації її творчих здібностей. Творча активність виявляється у трьох категоріальних формах: в особистості як творчому потенціалі у вигляді інтериоризації, у соціумі як творчому процесі діяльності у вигляді екстериоризації з метою створення і поширення творчого досвіду і знову в особистісній інтериоризації як творчому особистісному новоутворенні, набуваючи на основі здобутого творчого та інтелектуального досвіду нової форми особистісного саморозвитку [5, 10 – 11].

Реалізація творчого потенціалу незмінно пов’язана з механізмом інтелектуальної активності суб’єкта, продуктивністю підсвідомих процесів. Від багатого творчого потенціалу як підсвідомого процесу залежить рівень творчої самореалізації і саморозвитку особистості. Отже, головним джерелом її розвитку є творчий потенціал, який реалізується у творчому зусиллі, а провідним мотивом – прагнення до самоактуалізації і самореалізації. Він не є вродженим, його не можна набути у процесі освіти як знання, вміння, навички. Від вроджених здібностей психофізіології людини творчий потенціал залежить тільки певною мірою, але актуальний стан залежить від цінностей самої людини, від її внутрішніх зусиль задля культивування у собі творчої потенції. У результаті своїх творчих зусиль людина може навіть підпорядкувати своїй волі, цілям і планам власну психофізіологічну організацію, свій темперамент.

На думку Л.Орбан-Лембрик, потенціал розвитку особистості закладено в ній самій, у її потребах та здібностях, особливо в спрямованих на саморозвиток. Серед умов, що стимулюють розвиток творчих здібностей, виокремлюються такі: ситуації незавершеності або відкритості (на відміну від регламентованих, контрольованих); спонукання до постановки питань; стимулювання відповідальності й незалежності; акцент на самостійних розробках, спостереженнях, почуттях, узагальненнях тощо. Ми погоджуємось з автором у тому, що велика роль у розвитку особистості належить соціальній групі, в якій вона долучається до спільного розв’язання творчих завдань [6, 65].

Особливого значення розвиток творчого потенціалу набуває у старшокласників. Саме період раннього юнацького віку характеризується відсутністю соціально-політичних стереотипів, мінливістю особистісних ставлень до

РОЗВИТОК ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ СТАРШОКЛАСНИКІВ У СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

навколишнього світу, об'єктивними потребами та суперечностями світоглядних виборів і власних пріоритетів [7, 235].

Юнаки та дівчата прагнуть проявити свої здібності в характерній продуктивній діяльності (навчання, спілкування, професійно спрямована діяльність) в умовах соціального середовища (суспільство, школа, сім'я, референтна група) з метою реалізації власної активності та особистісної позиції. Таким, нам вбачається, є алгоритм розвитку творчого потенціалу старшокласників. Саме в цей віковий період основний формувальний вплив на розвиток творчого потенціалу особистості здійснює соціальне середовище [7, 242], зокрема соціально-педагогічна діяльність загальноосвітніх навчальних закладів. Організація соціально-педагогічної діяльності здійснюється на основі певних принципів, їх формування в класичній педагогіці відбувалося на основі розуміння поняття принципів, визначених філософською наукою, які характеризують досить велике коло явищ. Оскільки соціально-педагогічна діяльність тісно взаємопов'язана з різними соціальними інститутами виховання та галузями суспільної практики, вона функціонує як розгалужена сукупність зв'язків та відносин у соціальній сфері [8, 18 – 19].

Зокрема у навчально-виховному процесі реалізуються психолого-педагогічні принципи, що забезпечують самореалізацію старшокласників (принцип диференційованого та індивідуального підходу, принцип цілеспрямованості, принцип системності) [8, 20].

У контексті нашого дослідження особливого значення набуває розробка форм, методів та способів соціально-педагогічної діяльності, спрямованих на розвиток творчого потенціалу юнаків та дівчат.

Серед творчих спроб колективу загальноосвітнього навчального закладу №288 Святошинського району Києва – педагогічні ради, семінари, конференції, уроки та позаурочні заходи. Педагогічний колектив школи обрав для роботи таку методичну тему: “Взаємозумовленість творчих можливостей учителя і результативності його педагогічної діяльності у справі розвитку життєтворчого потенціалу та активної громадської позиції учнів”.

Однією з вдалих та результативних форм роботи є педагогічна просвіта “Коло друзів”. Ми здійснили спробу узагальнити методичні підходи до даної організаційної форми роботи як способу розкриття творчого потенціалу старшокласників і намагались дати відповідь на питання:

“Формування творчої особистості – це справа: моя, твоя, наша?...”

Основним етапом роботи стало вступне слово вчителя.

Творча лабораторія вчителя не схожа на таємничу кімнату з високими стелями середньовічного алхіміка. І все ж таки у вчителя існує своєрідна, де палає вогонь, де працюють тоненькі вимірники, які не можливо побачити простим оком, відроджується радість відкриття і осягає горе розчарування, і тоді ти проклинаєш себе, свій фах, свою справу. Посилаєш прокльони, щоб зрештою взяти ручку і сісти за перевірку зошитів, учнівських творів, рефератів, контрольних та лабораторних робіт, щоб написати зауваження, підкреслити нісенітницю хвилястою лінією. І раптом, знайшовши оригінальне рішення, сміливу учнівську думку, в стані насолоди відкинутися на стільці і тріумфально оглянути свій стіл, книжкову полицю, зошити. І згадуєш тоді, що ти в полоні чудової, таємної, могутньої твоєї лабораторії, і сам ти найщасливіший із щасливих першопрохідців, добувач і творець.

Учитель, котрий прагне допомогти дитині, завжди починає з розуміння її особистості, з усвідомлення бажань дитини дізнатись нове як навколо тебе, так і в собі самій. Зрозуміти себе – зробити дуже багато у своєму житті, працювати над собою, пізнавати себе. Адже особистість – система відношень світу і зі світом, до самої себе і самої з собою. Інколи доросла, досвідчена людина не може знайти відповіді на багато запитань, що ставить перед нею життя.

Існує твердження, що творчу особистість може виховати тільки творча людина.

Дитина прагне високого життя, але майже ніколи не в змозі створити його сама. Їй потрібні іспити, екстремальні обставини, бо лише долаючи їх, дитина розвивається. Ми говоримо так: “Нехай щодня життя дітей буде наповнене безліччю різноманітних подій, авторами яких були б вони самі”. Творчо – означає з напруженням думок, почуттів, м'язів, так, щоб увечері падати від втоми, а спогадів залишилося б на все життя. Творчість – органічна частина дитячого життя, тому нічого не можна спланувати заздалегідь, скажімо, за місяць. Усе народжується з життя.

Сучасна школа виховує учня, котрий має хист до живого діалектичного мислення, до творчих фантазій, до вміння бачити будь-яке явище вже через призму нових можливостей. Треба пам'ятати, що лише в діяльності виявляються і розвиваються здібності. Творчі здібності особистості розвиваються та формуються лише в активній творчій діяльності, яка вимагає

РОЗВИТОК ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ СТАРШОКЛАСНИКІВ У СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

нестандартного мислення. Творчі здібності – явище багатогранне. Кожний сучасний учитель розуміє: для того, щоб спрямувати людину до творчої діяльності, необхідні не лише суперечності, а й так звані “потреби на творення”. Великого значення у зв’язку з цим набуває система поступового ускладнення творчих завдань.

Що необхідно для того, щоб розвивати творчі здібності учнів? За яких умов можна само розвивати ці здібності? Лише там, де є:

- наявність особливого типу спілкування вчителя та учня, при якому зберігається рівноправність і зацікавленість співрозмовників у поглядах та думках.

- Створення ситуацій, коли творчі завдання розробляються не зовні, а у самому колективі.

- Розвиток творчих здібностей можливий лише при високому рівні творчої активності та творчої освіти вчительського колективу.

- Творча дитина може самореалізуватися тільки при підтримці батьків, за їх допомогою та у співпраці з ними.

Сьогодні всі ми прагнемо змінити нашу країну, зробити її кращою, а для цього повинні змінитися і ми самі. Учителям відводиться велика роль у формуванні творчої особистості, бо оптимальна реалізація особистості можлива лише на основі творчого ставлення до життя. Хто ж повинен сформувати цю особистість: самі діти, вчителі чи батьки?

У роботі круглого столу брали участь представники всіх цих груп:

- діти, з якими працюємо;
- батьки, без яких неможлива ця розмова;
- вчителі, котрі своє життя присвятили вихованню та формуванню нашого майбутнього.

Практична робота на асоціативні уявлення. На аркушах паперу протягом хвилини треба написати асоціації до слів “діти”, “вчителі”, “батьки”. Слова, які повторюються у різних групах (позитивні і негативні), записуються на дошці. Результати показали, що всі групи, які брали участь у грі, називали деякі однакові асоціації, а саме: “діти” – сонечко, школа, майбутнє, подарунки; “вчителі” – уроки, мудрість, знання, оцінки, “батьки” – мудрість, любов, турбота, тепло, покарання.

У ході третього етапу – гри “Листочки”, усі учасники виконують таке завдання: скласти папір навпіл та відірвати правий верхній кут, знову скласти і відірвати правий верхній кут. Виконавши ці завдання ще декілька разів та розгорнувши лист, з’ясовували, що всі отримали різні результати. Метою даної вправи є демонстрація

індивідуальності, своєрідності, унікальності творчих дій кожного учасника. Чому, виконуючи однакову роботу, маємо різні результати? Тому, що всі дуже різні за характером, зовнішністю, віком, поглядами, підходом до розв’язання поставлених цілей. Майже кожна людина вважає себе здібною змінити своє життя, навколишній світ, оточуючих. Чому ж тоді і на якій сходинці у дітей зникає бажання, у вчителів – натхнення, у батьків – витримка? Спробуємо дати відповідь на ці питання при обговоренні.

На четвертому етапі кожна з груп отримала домашнє завдання – підготувати запитання опонентам та дати відповіді на запитання такого змісту: “Продовжити речення: “Творчість – це...”; “Творча особистість – це нагорода чи покарання?”; “Чи завжди творча дитина навчається гарно?”; “Яким повинен бути урок, щоб дитині було цікаво?”; “Які проблеми виникають у творчої дитини при спілкуванні з однолітками?”; “З якою порою року можна порівняти творчу особистість?”.

Цікавою у змісті даної роботи була практична частина, в ході якої групи отримали такі завдання: дати назву своїй групі та захистити її; користуючись поданим матеріалом, визначити в довільній формі, що заважає і що допомагає у формуванні творчої особистості.

Аналіз результатів даної роботи дозволив засвідчити, що учні зобразили творчу дитину у вигляді напіввідкритої мушлі, в якій лежить перлина і якщо не допомогти їй відкритися та вийти, то ніхто у світі не побачить цієї краси. Дитина, котра не має умов, допомоги щодо розкриття творчих здібностей, може так і не відкрити свій талент.

Батьки відтворили дитину у вигляді кімнатної квітки, яка росте на підвіконні. Поливаючи її ласкою, теплом, сонячним промінням, знаннями, досвідом можна допомогти у формуванні особистості.

Вчителі порівняли дітей з веселкою, такою різноманітною, яскравою, неповторною. Веселка, як і творчі здібності дітей, з’являються за певних, сприятливих умов, за допомогою та підтримкою.

На шостому етапі ми використовували форми групової роботи з метою оцінки моральних ставлень учасників. З цієї метою кожен учасник, маючи клейку фішку (кожна група відповідного кольору), наклеювали її на дошці біля обраного ними слова, відповідаючи на питання: кому віддає перевагу у формуванні творчої особистості – дітям, батькам чи вчителям? Діти віддали перевагу учителю, батьки та вчителі розподілили свої голоси всім групам порівну.

На етапі підбиття підсумків усі учасники організаційної форми дійшли висновків, що досягти

СУЧАСНЕ ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ: ПОШУК КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ЗАСАД

успіхів у формуванні творчої особистості можна тільки разом, за умови творчої співпраці учнів, батьків та вчителів.

Висновок. Отже, узагальнення досвіду соціально-педагогічної роботи дозволило нам дійти висновку, що творчий потенціал, реалізуючись у творчих зусиллях, пов'язує можливості особистості, її реальне життя в єдиний процес життєтворчості, в якому кожна мить може бути народженням нових можливостей і їх реалізацією.

1. Безпалько О.В., Вайнола Р.Х., Капська А.И. *Актуальні проблеми соціально-педагогічної роботи (модульний курс дистанційного навчання).* – К., 2002. – 164 с.

2. Варламова Е.П., Степанов С.Ю. *Психологія творчості унікальності.* – М.: Інститут психології РАН, 2002. – 256 с.

3. Немов Р.С. *Психологія: Учеб. Для студентів вищих пед. учб. заведений: В 3 кн. Кн 2. Психологія образования.* – 3-є изд. – М.: ВЛАДОС, 1998. – 608 с.

4. Обозов Н.Н., Щецин Г. В. *Психологія роботи з людьми.* – К.: МАУП, 1994. – 136 с.

5. Орбан-Лембрик Л.Е. *Психологія управління: Навчальний посібник.* – Івано-Франківськ: Плай, 2001. – 695 с.

6. Освянецька Л.О. *Творчий потенціал людиноціально-психологічна парадигма: Виступ на конференції.* – Івано-Франківськ, – 2004. – 5 с.

7. Степанов С.Ю. *Рефлексивна практика творчого розвитку людини та організацій.* – М.: Наука, 2000. – 174 с.

8. Ткач Р.В. *Психологічні особливості творчої активності особистості.* – Запоріжжя: В-во ЗДІА, 1999. – 24 с.

**Вікторія Кучеренко, заступник директора з виховної роботи
Боярської ЗОШ І – ІІІ ст.**

*Київська обл.,
пошукач кафедри теорії та історії педагогіки
Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова
м. Київ*

СУЧАСНЕ ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ: ПОШУК КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ЗАСАД

У статті йдеться про систему виховної позакласної роботи, її концептуальні засади, визначаються її основні напрямки, форми, дійові засоби її реального втілення у практику навчального закладу.

Постановка проблеми. Виховання – категорія вічна і багатоаспектна, має свою теоретичну основу, збагачену шкільною практикою. Продумане і тісне поєднання цих основ – вивірена гарантія успіху з формування особистості, громадянина, патріота України [1].

Боярська ЗОШ І – ІІІ ст. має історію та традиції, які, на щастя, примножуються і збагачуються. Проте час диктує нові вимоги, задекларовані сучасними освітніми, економічними, соціальними інноваційними процесами, які потребують не лише новітнього інтелектуального кадрового забезпечення, а й перспективного організаційно-педагогічного та інформаційно-методичного забезпечення. *Одним словом – новий час вимагає нового розв'язання проблеми.*

Прагнучи до прогресивних змін у вихованні,

інноваційної організації навчально-виховного процесу та заради виконання поставленої педагогічної мети, що полягає в розвитку творчої особистості учня засобами розвивальних технологій навчання і виховання, колективом школи було розроблено та затверджено власну концептуальну модель виховної системи школи. Її **метою** є розвиток високоінтелектуальної, компетентної, свідомої особистості з громадянською позицією, здатної до самореалізації та прояву своїх можливостей у різних сферах життєдіяльності.

Модель відображає два концептуальні підходи – системну модель процесу виховання та системно-рольову теорію становлення особистості учня.

За концепцією розробленої нами моделі виховання – це цілеспрямоване управління